

УДК 338.4:658.8:681.3

К. С. Жадько,
д. е. н., доцент, завідувач кафедри обліку та економічного аналізу,
Дніпропетровська державна фінансова академія

УДОСКОНАЛЕННЯ МЕТОДИКИ МОНІТОРИНГУ, АНАЛІЗУ ТА КОНТРОЛЮ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ

K. Zhadko,
PhD, Head of Accounting and Economic Analysis, Dnepropetrovsk State Finance Academy

IMPROVED METHODS OF MONITORING, ANALYSIS AND CONTROL OF ENTERPRISES

У статті відображаються основні методичні аспекти впровадження електронних цифрових підписів для оформлення документів і подачі звітності. Обґрунтовано практичну значимість побудови таких систем в нормативно-правовому полі. Визначено, що державна податкова служба, поряд з національним банком України, є передовиками по застосування електронної звітності і електронних підписів з метою моніторингу, діагностики і контролю діяльності підприємств. Встановлено, що органи державної податкової служби мають право отримувати від платників податків належним чином завірені копії первинних фінансово-господарських, бухгалтерських та інших документів відповідно до вимог законодавства.

Особливу увагу приділено взаємодії державних органів і підприємств через систему інтернет. Ілюстрацією підтверджено, що новітні комунікаційні засоби удосконалюють моніторинг, аналіз та контроль діяльності підприємств є помічниками підприємств для взаємодії з внутрішніми і зовнішніми користувачами інформації.

In this article, basic methodological aspects of the introduction of electronic signatures for documents and submission of statements proved practical significance of such systems in the legal field. Determined that the State Tax Service, together with the National Bank of Ukraine is foremost on the use of electronic records and electronic signatures in order to monitor, diagnose and control of enterprises. Established that the Tax Authorities are entitled to receive from the taxpayers duly certified copies of the original financial-economic, accounting and other documents as required by law.

Particular attention is paid to the interaction of state bodies and enterprises via the Internet. Illustration confirmed that the latest communication tools improve monitoring, analysis and control of enterprises are helpers businesses to interact with internal and external users of information.

Ключові слова: електронна звітність, аналіз, контроль діяльності підприємства, державні органи.

Key words: electronic reporting, analysis, control of the enterprise, government agencies.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Ключовим аспектом ефективного функціонування систем моніторингу, аналізу та контролю діяльності підприємств у цілому є взаємодія за схемою: державні органи — підприємства — суспільство. З метою удосконалення такої співпраці здійснено ряд практичних кроків для вдосконалення координації роботи та обміну інформацією, яка становить спільний інтерес державних органів і підприємств. З цією метою приймалися спільні рішення та укладалися відповідні угоди, які регламентують співпрацю та обмін інформацією з відповідними органами.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

У розвитку систем моніторингу, контролю і економічного аналізу, діагностики в економіці в цілому вагомий внесок мають праці вітчизняних науковців: Є. Арєф'єва, А. Волович, А. Воронкова, В. Галіцин, Т. Загорна, Л. Іщенко, О. Коляда, Л. Костирко, Р. Лепа, О. Мозенкова, В. Савчук, В. Ситник, О. Соколова, Є. Павлюк, О. Пенькова, М. Пугачова, Г. Швиданенко [1—4].

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ

Наші дослідження дозволяють удосконалити сучасні системи моніторингу, економі-

чного аналізу і контролю діяльності підприємств.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

З метою вдосконалення координації дій при здійсненні моніторингу, діагностики і контролю діяльності суб'єктів господарювання Державна податкова служба (ДПС) України, Державна митна служба, Державна фінансова інспекція, Державна казначейська служба, НБУ, Державна статистична служба, інші державні органи та комерційні банки застосовують новітні комунікації і програмне забезпечення та продовжують роботу щодо посилення взаємодії з суб'єктами господарювання. Щорічно визначається порядок погодження органами державної фінансової інспекції з органами державної податкової служби планів-графіків проведення перевірок суб'єктів господарювання, що затверджується спільним наказом.

Постановою Кабінету Міністрів України від 20 березня 2013 року № 229 "Про утворення територіальних органів Міністерства доходів і зборів" утворено юридичну особу публічного права — Інформаційно-довідковий департамент, який став правонаступником Інформаційно-довідкового департаменту державної податкової служби. У складі Інформаційно-довідкового департаменту Міндоходів функціонує Акредитований центр сертифікації електронних ключів (далі — АЦСК ІДД), метою діяльності якого є безкоштовне надання послуг електронного цифрового підпису (далі — ЕЦП) органам державної влади, органам місцевого самоврядування, підприємствам, установам та організаціям всіх форм власності, іншим суб'єктами господарської діяльності та фізичним особам.

Робота АЦСК ІДД забезпечується сучасним програмно-технічним комплексом, у складі якого використовуються унікальні програмно-апаратні рішення, що забезпечують високий рівень надійності захисту інформації.

До послуг ЕЦП, які надаються АЦСК ІДД, належать: реєстрація заявників; надання у користування надійних засобів ЕЦП; допомога при генерації відкритих та особистих ключів; обслуговування посиленних сертифікатів ключів заявників, що включає сертифікацію відкритих ключів заявників, розповсюдження та зберігання посиленних сертифікатів ключів, управління статусом поси-

лених сертифікатів ключів та розповсюдження інформації про статус сертифікатів ключів; надання послуги фіксування часу; консультативні послуги за зверненням замовників.

На сьогоднішній день банківська сфера використовує передовий досвід з інформаційно-аналітичного забезпечення моніторингу, аналізу і контролю діяльності банківських установ та взаємодії з підприємствами. Серед державних органів перше місце в таких новітніх комунікаціях займає Державна податкова служба України. Так, понад 2,5 мільйона електронних документів оброблено Державною податковою службою України у листопаді 2011 року — це у 3 рази більше ніж у листопаді 2010 року. Зазвичай пікове навантаження на портал здачі електронної звітності до податкової служби припадає на останні дні подання квартальної звітності. Так, 8 листопада 2011 портал обробив понад 250 тис. документів, а вже 9 листопада було встановлено новий історичний максимум — опрацьовано понад 310 тис. звітів за день.

Для надсилання звітності платники податків найчастіше користуються послугами таких провайдерів: Ukr.net — 44,1%; Gmail.com — 13%; Meta.ua — 11%; Mail.ru — 4%; Bigmir.net — 1,3%; Yandex.ru — 1,2%; інші — 24,3%.

Враховуючи важливість забезпечення надійного й швидкого декларування в електронній формі через вітчизняних провайдерів фахівцями ДПС України проводяться наради з представниками Інтернет-провайдерів. Впровадження сучасних інформаційних комунікацій при поданні звітності дозволяє зберегти дорогоцінний час для бізнесу шляхом уникнення черг у податкових інспекціях та заощадити його кошти на придбання бланків і паперу. Згідно з наказом Державної податкової адміністрації України від 3 травня 2006 року № 242 "Про затвердження формату (стандарту) електронного документа звітності платників податків", розпочато використання програм податкової звітності для підприємств різних форм власності. Метою створення даних програмних продуктів було надання можливості швидкого формування податкової звітності в електронному вигляді з дотриманням правил структурного контролю та проведенням камеральної перевірки. Програмне забезпечення технічно не вибагливе, головна умова — наявність Інтернету (рис. 1).

Рис. 1. Запуск програмного забезпечення

Джерело: [1].

В основу інтерфейсу програмного забезпечення електронної податкової звітності покладені принципи роботи звичного текстового редактора. Тобто всі режими розподілено на чотири основні групи: робота з документами підприємства: контроль заповнення документів, що включає перевірку структури документа (згідно з відповідною схемою контролю xsd) та камеральну перевірку документа (арифметичний контроль введених значень відповідно до правил заповнення форми), робота з нормативно-довідковою інформацією; сервісні функції.

Закони України "Про електронні документи та електронний документообіг" (далі — Закон № 851) та "Про електронний цифровий підпис" встановлюють основні організаційно-правові засади електронного документообігу, використання електронних документів, правовий статус електронного цифрового підпису і регулюють відносини у сфері використання електронного цифрового підпису підприємствами України. Статтею 5 Закону № 851 визначено, що електронний документ являє собою документ, в якому інформація зафіксована у електронному вигляді і містить обов'язкові реквізити документа. Так, відповідно до вимог статті 6 Закону № 851, електронний підпис становить обов'язковий реквізит електронного документа, який використовується з метою ідентифікації автора та/або особи, що підписала електронний документ іншими учасниками електронного обігу документів. При цьому пунктом 2.3 Положення про документальне забезпечення записів у бухгалтерському обліку, затвердженого наказом

Міністерства фінансів України від 24 травня 1995 року № 88, зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 5 червня 1995 року за № 168/704, встановлено, що первинні документи, створені в електронному вигляді, застосовуються в бухгалтерському обліку за умови дотримання вимог законодавства про електронні документи та електронний документообіг. У той же час, пунктом 3 Порядку застосування електронного цифрового підпису державними органами влади, місцевими органами самоврядування, державними господарськими суб'єктами, що затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 28 жовтня 2004 року № 1452, державні органи влади застосовують електронний цифровий підпис для укладання угод з іншими фізичними і юридичними особами виключно за наявності у них сертифікатів відкритих ключів. Тобто органи державної податкової служби України можуть укладати договори, що визначають їх взаємовідносини у сфері електронного документообігу, зокрема визнання електронного цифрового підпису платників податків або посадових осіб платників податків, лише за умови використання ними посиленних сертифікатів відкритих ключів.

У той же час пунктом 85.2 статті 85 Податкового кодексу України (далі — Кодекс) визначено, що платник податків зобов'язаний надати посадовим (службовим) особам органів державної податкової служби у повному обсязі всі документи, що належать або пов'язані з предметом перевірки. Такий обов'язок виникає у платника податків після початку перевірки. Згідно зі статтею 12 За-

Рис. 2. Схема обміну економічною інформацією із застосуванням новітніх комунікацій

кону № 851, перевірка цілісності електронного документа проводиться шляхом перевірки електронного цифрового підпису. Абзацом шостим статті 7 Закону № 851 визначено, що копією документа на папері для електронного документа є візуальне подання електронного документа на папері, яке засвідчене в порядку, встановленому законодавством. Порядок засвідчення наявності електронного документа (електронних даних) на певний момент часу затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 26 травня 2004 року № 680.

Враховуючи викладене, Державна податкова служба України не заперечує щодо ведення платниками податків в електронному вигляді документів з обліку доходів, витрат та інших показників, пов'язаних із визначенням об'єктів оподаткування (податкових зобов'язань), первинних документів, реєстрів бухгалтерського обліку, фінансової звітності, інших документів, пов'язаних з обчисленням та сплатою податків і зборів (подання їх до органу державної податкової служби, зокрема, при проведенні перевірки), за умови дотримання платником податку вимог, визначених законодавством, а саме: такі документи підписуватимуться електронним цифровим підписом, посилений сертифікат якого надано платником податків до органу державної податкової служби відповідно до договору про визнання електронних документів, укладеного з органом державної податкової служби; при проведенні перевірок посадові особи органу державної податкової служби будуть отримувати від платника податків або його законних представників копії документів, що належать до предмета перевірки. При цьому пункт 44.1 Кодексу встановлює, що для цілей оподаткування платники податків зобов'язані вести облік доходів, витрат та інших показників, пов'язаних з визначенням об'єктів оподаткування

та/або податкових зобов'язань, на підставі первинних документів, реєстрів бухгалтерського обліку, звітності, інших документів, пов'язаних з обчисленням та сплатою податків і зборів, ведення яких передбачено законодавством.

Згідно з пунктом 201.15 статті 201 Кодексу, платник податку веде реєстр виданих та отриманих податкових накладних в електронному вигляді та щомісяця подає органу державної податкової служби копії записів у реєстрах виданих та отриманих податкових накладних в електронному вигляді. Відповідно до вимог пункту 201.10 статті 201 Кодексу, податкова накладна видається (із сумою податку на додану вартість понад 10 тис. грн. та на імпортовані й підакцизні товари) після її реєстрації в Єдиному реєстрі податкових накладних протягом двадцяти календарних днів, наступних за датою їх випуску. При цьому положеннями Кодексу та нормативно-правових актів передбачено виписування податкових накладних у паперовому вигляді та їх видача покупцю на його вимогу. Таким чином, на прикладі Державної податкової служби можемо констатувати, що підприємства повинні мати паперовий варіант підтвердження звітності, незважаючи на використання новітніх комунікацій.

З іншого боку, органи Державної фінансової інспекції мають доступ до інформації баз даних автоматизованої системи "Казна" за результатами річних звітів органів Державної казначейської служби, які надають інформацію щодо невідповідності не бюджетних зобов'язань та вжитих заходів у розрізі розпорядників коштів тощо [2; 3]. В той же час значна частина інформації автоматизованої системи "Казна", формується через мережу казначейської служби бюджетними підприємствами.

Слід зазначити, що головним недоліком координації внутрішніх і зовнішніх суб'єктів моніторингу, аналізу та контролю діяльності підприємств є відсутність інформаційного управлінського взаємозв'язку таких органів в економічній сфері. Мається на увазі, що інформаційно-аналітична система управління загальнодержавного та регіонального, внутрішнього рівнів, із її структурними модулями, не має відповідної інтегрованості із іншими інформаційними системами економічних процесів.

ВИСНОВКИ

Для удосконалення моніторингу, аналізу та контролю основними напрямками взаємодії є такі [1—4]:

— погодження планів-графіків проведення моніторингу, аналізу і контролю діяльності суб'єктів господарювання внутрішніми підрозділами чи зовнішніми органами;

— проведення державними органами та внутрішніми службами спільних і одночасних контрольних заходів;

— взаємний обмін інформацією між Державною фінансовою інспекцією України, Державною податковою службою України стосовно суб'єктів господарювання (певних груп чи категорій суб'єктів господарювання), контрольні заходи, щодо яких заплановано здійснити, здійснюються або здійснювалися;

— взаємне інформування про факти економічних порушень та вжиті заходи через механізм надання інформації, яка стосується: порушень норм з регулювання обігу готівки; порушень порядку ведення бухгалтерського обліку, які свідчать про можливе заниження вартості об'єкта. Окрім того, необхідно зворотне інформування державних чи вищих відомств про вжиті підприємством заходи щодо виправлення правопорушень та ліквідації їх наслідків (рис. 2).

Інформаційно-аналітична система підтримки прийняття рішень підприємств була створена, ще в кінці 60—70-х років ХХ століття з метою забезпечення управління підприємством, однак вона занадто громізка і не набула широкого розповсюдження. Сьогодні актуальними є інформаційні системи прийняття рішень, що побудовані на облікових інтегрованих системах.

В якості інформаційних систем створюють програмне забезпечення для роботи в різних середовищах, що дозволяє системі

підтримувати оперативність, адаптуватися до умов, що змінюються у процесі експлуатації системи.

Слід зазначити, що, як правило, такі системи не мають прямих управлінських зв'язків з інформаційними системами контролюючих державних органів. Крім того, вони не мають прямого зв'язку з іншими інформаційно-аналітичними системами, а шляхом обміну сучасних форматів можливе формування файлів обміну. Тобто оперативна інформація проходить опосередковано, що уповільнює можливість працівникам отримувати доступ з робочого місця та здійснювати моніторинг, діагностику і контроль діяльності підприємства.

Література:

1. Про затвердження нової редакції Порядку приймання та комп'ютерної обробки звітних документів платників податків у ДПІ районного рівня та СДПІ по роботі з ВПП: Наказ Державної податкової адміністрації від 02.12.2004 р. № 691 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.nau.ua>

2. Бурей І. Методи та прийоми здійснення контролю: прагнемо вдосконалення / І. Бурей // Фінансовий контроль. — 2006. — № 6. — С. 22—24.

3. Волот О.І. Організація інформаційної системи внутрішнього контролю / О.І. Волот // Формування ринкових відносин. — 2011. — № 1. — С. 36—38.

4. Єгарміна В. Внутрішній контроль: сучасність та перспективи розвитку / В. Єгарміна // Вісник податкової служби. — 2004. — № 29. — С. 62—64.

References:

1. Order of the State Tax Administration (02 December 2004), "Approving the new version of the Procedure for acceptance and computer processing of accounting documents taxpayers DPI district level", available at: <http://www.nau.ua> (Accessed 12 June 2014).

2. Burej, I. (2006), "Methods and techniques of control: we aim to improve", *Finansovij control*, vol. 6, pp. 22—24.

3. Volot, O. (2011), "Organization of information system of internal control", *Formuvannja rynkovyh vidnosyn*, vol. 1, pp. 36—38.

4. Jegarmina, V. (2004), "Internal control: Present and prospects of development", *Visnyk podatkovoi' sluzhby*, vol. 29, pp. 62—64. *Стаття надійшла до редакції 29.10.2014 р.*